

YASMIN VAN DAMME^a

Mensenhandel in de Amsterdamse raamprostitutie

Een onderzoek naar aard en opsporing van mensenhandel

VERHOEVEN, M.A., VAN GESTEL, B. & DE JONG, D., 2011, Den Haag, WODC, 180 p.

Panopticon, 34 (1), 062-065
© 2013 MAKLU | ISSN 0771-1409 | JANUARI 2012

^a Assistent strafrecht, Vakgroep Strafrecht en Criminologie, IRCP, Universiteit Gent, (Corresp.: Yasmin.VanDamme@UGent.be).

In 2011 publiceerde het Nederlandse Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) het verslag van een analyse van 12 opsporingsonderzoeken naar mensenhandel uit de periode 2006-2010 in het Amsterdamse Wallengebied, in de hoop één en ander duidelijk te maken over het verschijnsel mensenhandel en de juiste en aangepaste manier van bestrijding ervan in het gebied.

Het onderzoek was één van de initiatieven die binnen het zogenaamde Emergo-project op poten werd gezet. Het Emergo-project vloeide voort uit de wil van de gemeente Amsterdam om het Wallengebied criminaliteitsvrij te maken, waarvoor een samenwerking tussen verschillende partners zoals justitie, politie, binnenlandse zaken, financiën, de belastingdienst en de gemeente werd opgezet waarbinnen ze hun informatie aan elkaar beschikbaar maakten om een beter zicht te krijgen op wat “leefde” in het Wallengebied en om gerichte acties te kunnen ondernemen (EMERGO-PROJECTGROEP, 2011).

De auteurs stellen vast dat er onwaarschijnlijk veel geschreven is over mensenhandel, de definitie daarvan, de slachtoffers, herkomst- en bestemmingslanden, enzovoort. Hoe mensenhandel echter precies wordt opgespoord en hoe onderzoeken naar mensenhandel verlopen, bijvoorbeeld hoe dergelijke zaken aan het licht komen, welke de succes- of faal-factoren in de onderzoeken zijn geweest, hoe het zit met de veroordelingsratio na het voltooien van een mensenhandel-onderzoek, ... aan dit soort “praktische” kennis bestaat een tekort in de wetenschappelijke literatuur. Een onderzoek dat volledig gebaseerd is op opsporingsdossiers, interviews met opsporingsautoriteiten en zelfs op het direct meedraaien gedurende een hele looptijd van mensenhandel-onderzoeken, is op zijn minst relatief uniek en hoogst interessant te noemen. Dat het boek niet vervalt in een paginalange begripsomschrijving van mensenhandel inclusief de schijnbaar onoplosbare discussie over welke nu de juiste definitie ervan is, is een verademing tegenover wat we van “mensenhandel-literatuur” gewend zijn. Echter, omdat het vaak zo onduidelijk is wat nu wel of niet als een mensenhandel-case moet worden gekwalificeerd, zou een korte maar duidelijke definiëring van wat voor het onderzoek specifiek als mensenhandel werd aangemerkt, nuttig zijn geweest. Het gebruik van begrippen zoals “aan prostitutie

gerelateerde mensenhandel” kunnen verwarring scheppen en verkeerdelijk een ondertoon creëren die duidt op het per se *inter*-gerelateerd zijn van prostitutie en mensenhandel. Het onderscheid tussen consensuele prostitutie tussen volwassenen en “mensenhandel met het oog op seksuele uitbuiting” – hetgeen een veel duidelijker begrip is – kan echter niet voldoende benadrukt worden, o.a. om te vermijden dat het mensenhandel-debat herleid wordt tot een debat *pro* of *contra* de legalisering van prostitutie. Het is net in het element van dwang, geweld, bedreiging, misleiding, fraude, machtsmisbruik, enzovoort, dat de verantwoording van bestrijding van mensenhandel ligt (VERMEULEN, 2005). Het benadrukken van de rol van deze wezenskenmerken bij de selectie van de 12 dossiers als zijnde “mensenhandel-dossiers” in de methodologische paragrafen, kon één en ander verduidelijkt hebben in het licht van de moeilijke discussie over de mensenhandel-definitie.

Na het inleidend gedeelte van het rapport worden de feitelijke omstandigheden van de 12 dossiers uiteengezet. Uit dit gedeelte blijkt o.a. dat het gedramatiseerde populaire “Natasja-cliché” dat bestaat over slachtoffers van mensenhandel voor seksuele exploitatie niet meer strookt met de realiteit. Het is hoog tijd dat het beeld van de onwetende, misleide of ontvoerde jonge vrouw uit voormalige Oostbloklanden die in de seksbranche terechtkomt ondanks valse beloftes over werken als dienstster, au pair of schoonmaakster, plaats maakt voor de realiteit van jonge vrouwen die weten dat ze in de prostitutie zullen terecht komen, maar eerder misleid zijn over de omstandigheden van dit werk. Het boek besteedt veel aandacht aan de relatie tussen deze vrouwen en hun pooiers, en de feitelijke omstandigheden van de dossiers benadrukken eens te meer hoe dun de grens tussen consensuele prostitutie en gedwongen prostitutie kan zijn, vooral in zogenaamde “loverboy”-cases waar de vrouw schijnbaar vrijwillig in de prostitutie stapt en al haar inkomsten afgeeft aan haar zogezegde “vriend-slash-pooier” uit verliefdheid. Hoewel uiteraard geen absolute generalisaties kunnen worden gemaakt op basis van feiten uit 12 dossiers – zo mag uit het feit dat de meeste slachtoffers in de bestudeerde dossiers in Nederland geboren zijn, niet zomaar worden afgeleid dat in het merendeel van mensenhandel-zaken geen grensoverschrijding plaatsvindt – bestaat de meerwaarde van dit deel van het boek erin dat hier en daar bevestiging kan worden gevonden voor vermoede of onvoldoende gedocumenteerde tendensen binnen het mensenhandel-landschap.

Zoals eerder vermeld is deze studie vooral interessant omdat vanaf deel 3 een focus wordt gelegd op de aanpak van een mensenhandel-(opsporings-)onderzoek door de autoriteiten, een aspect dat in de wetenschappelijke literatuur duidelijk een lacune vormt. De volgende delen beogen een antwoord te bieden op de vragen “*waar gaan tijdens een opsporingsonderzoek naar mensenhandel zoal tijd, mankracht en inspanning in zitten? En met welk gevolg?*” (p. 64). Deel 3 van het boek bestaat uit een gedetailleerde omschrijving van 2 significante mensenhandel-onderzoeken, meer bepaald worden de feiten ervan besproken die uit het onderzoek naar boven zijn gekomen zo ook de daarvoor gebruikte opsporingsmiddelen en recherchestrategieën. Daarnaast wordt ook enige aandacht besteed aan hoe men de slachtoffers van mensenhandel heeft benaderd. Wat hierbij vooral interessant is, is dat gewag wordt gemaakt van de Aanwijzing Mensenhandel van het college van Procureurs-generaal in Nederland, waarin staat dat slachtoffers moeten worden gehoord door politiemensen die daarvoor specifiek geschoold zijn. Verder komt uit deze analyse van de cases naar boven wat alom bekend is in gevallen van grensoverschrijdende criminaliteit, nl. dat een onderzoek kan staan of vallen met het inwilligen van rechtshulp-verzoeken in een ander land dan waar het onderzoek wordt gevoerd. Bovendien wordt ook bevestigd dat verschillen in gewoontes en aanpak van opsporing en onderzoek naar criminaliteit tussen verschillende betrokken landen grote obstakels kunnen betekenen voor het welslagen van onderzoeken naar grensoverschrijdende criminaliteit. Uit de

analyse van de opsporingsonderzoeken blijkt daarnaast ook eens te meer hoe belangrijk slachtoffergetuigenissen zijn voor dergelijke onderzoeken, en daaruit volgt uiteraard dan weer dat een juiste slachtofferbejegening in mensenhandel-zaken onontbeerlijk is in het mensenhandel-beleid van een land. Tenslotte bevestigt de analyse van de grote cases in het rapport ook dat informatie-uitwisseling en diepgaande samenwerking van justitie en politie met verschillende andere bestuursniveaus zoals de gemeentelijke overheid en de belastingdienst in mensenhandel-zaken van onmiskenbaar belang is.

In deel 4 van het rapport wordt op meer algemene wijze en op basis van alle bestudeerde dossiers een analyse gemaakt van de keuzes – meer bepaald de totstandkoming en gevolgen daarvan – die tijdens de 12 opsporingsonderzoeken zijn gemaakt. De verschillende instanties die de opsporingsonderzoeken kunnen uitvoeren, die worden gekozen op basis van de beschikbare informatie bij aanvang van het onderzoek, worden eerst behandeld binnen dit deel. Interessant is dat in de rechercheteams het besef blijkbaar al leeft dat ervaring met en kennis van het specifieke en complexe misdrijf mensenhandel, een must is. Dit blijkt o.a. uit onderstaande quote van een betrokken teamleider:

“Aan een mensenhandel-onderzoek kan je niet zomaar beginnen. Ik ben zelf eerst de literatuur ingedoken om meer te weten te komen over het onderwerp. Dat is heel waardevol geweest. Je moet immers de achtergrond weten wil je je onderzoek goed kunnen inrichten” (p. 96)

Uit de opleidings- en certificeringsgebruiken van Nederlandse opsporingsautoriteiten in mensenhandel-zaken kunnen andere landen leren. Vervolgens wordt besproken welke de startinformatie van de dossiers is geweest, en worden de 3 belangrijkste en nuttigste opsporingsmethodes in de bestudeerde dossiers geanalyseerd, nl. het verhoor van slachtoffers, verdachten en getuigen, de telefoontap en het financieel onderzoek. Zoals eerder vermeld blijkt informatie-uitwisseling tussen verschillende autoriteiten cruciaal te zijn voor het welslagen van een mensenhandel-onderzoek. Op basis van de weergave in deel 4 van gemaakte keuzes voor bepaalde onderzoeksmethoden, worden in deel 5 van het rapport de gevolgen van deze keuzes op het verloop van de opsporingsonderzoeken besproken. Het rapport benoemt 4 zogenaamde “dimensies” die betrekking hebben op de inrichting van het opsporingsonderzoek: de reikwijdte (nationaal-internationaal), informatiedeling (veel-weinig), focus (slachtoffer-dader) en looptijd (lang-kort). Binnen deze vier dimensies werd gekeken naar de kansen en obstakels die bepaalde keuzes met zich mee kunnen brengen voor het onderzoek en de bewijsvoering. Het rapport benadrukt terecht dat er in mensenhandel-zaken waarschijnlijk geen één perfecte onderzoeksstrategie bestaat, maar dat alles staat of valt met de keuze voor een bepaalde strategie die het best aanleunt bij de (gekende) omstandigheden. Wat de dimensie “looptijd” betreft, concludeert het rapport dat korte onderzoeken overzichtelijker zijn en dat langere onderzoeken de gehele organisatie kunnen aanpakken. De juiste balans tussen overzichtelijkheid en inzet van middelen om de betrokkenheid van personen bij mensenhandel te kennen, is cruciaal voor het slagen van een onderzoek. Wat de dimensie “reikwijdte” betreft, wordt gesteld dat het van belang is een juiste kosten-batenanalyse te maken omtrent de inspanningen en soms beperkte additionele bewijzen die internationaalgerichte onderzoeken kunnen opleveren. Voor wat betreft de dimensie “informatiedeling” stelt het rapport tevens dat het voor de efficiëntie van belang is dat de tijdsinvestering van overleg en informatiedeling evenredig moet zijn aan wat dergelijk overleg kan opleveren. Tenslotte worden de voordelen en nadelen van een focus op slachtoffers enerzijds of verdachten anderzijds ingezien en wordt een positie in het midden aanbevolen: als men eerst focust op informatie-inwinning van

de verdachten en nadien aan intensief persoonlijk contact met slachtoffers werkt, zijn slachtoffers min of meer beschermd doordat daders vaak al aangehouden zijn en dit zal zich vertalen in een grotere aangiftebereidheid. De conclusies die deze manier van analyse voortbrengen, zijn voorspelbaar maar niettemin solide en nuttig voor verhoopt verder en grootschaliger onderzoek naar onderzoeksstrategieën bij de aanpak van mensenhandel.

Hoewel op basis van 12 gevallen van mensenhandel bezwaarlijk grote generalisaties kunnen worden gemaakt – waarbij we ons trouwens toch minstens moeten afvragen of een verzameling van 12 mensenhandel-dossiers over een periode van vijf jaar in een zelfverklaard epicentrum van criminaliteit niet merkwaardig weinig te noemen is – is dit rapport zeer relevant om verschillende redenen. Ten eerste is het alvast zeer positief dat de publicatie een zuivere focus op de praktische kant van mensenhandel-bestrijding legt. Hierbij moet evenwel worden opgemerkt dat minstens een korte theoretische omkadering altijd een meerwaarde kan betekenen, zeker in een theoretisch complex onderwerp als mensenhandel. Ten tweede wordt het met dit rapport nogmaals duidelijk dat mensenhandel-zaken, zeker in geval van mensenhandel met het oog op seksuele uitbuiting, zoveel complexer in elkaar kunnen zitten dan een duidelijk geval van misleiding van een jonge vrouw die met bruto geweld in de prostitutie wordt gedwongen. Vaak is van het gebruik van geweld of misleiding over de aard van het werk geen sprake, maar betreffen het toch mensenhandel-gevallen doordat gebruik wordt gemaakt van zogenaamde “psychologische dwang” in geveinsde liefdesrelaties of bestaat de misleiding erin dat over de omstandigheden van het sekswerk niet eerlijk werd gecommuniceerd. Machtsmisbruik blijkt een veel vaker gebruikt middel dan brute kracht. Verder is dit rapport ook interessant door de vierdeling in “dimensies” om een onderzoeksstrategie te analyseren, ook al is de conclusie van dergelijke analyse relatief voorspelbaar: een correct evenwicht, evenredig met de (gekennde) omstandigheden van de zaak, moet worden gevonden bij de keuzes die worden gemaakt in onderzoeken naar mensenhandel. Tenslotte is het rapport interessant door de nadruk die wordt gelegd op het belang van kennis en expertise over mensenhandel bij praktici die betrokken zijn bij onderzoeken. Het boek is een aanrader voor ieder die op gelijk welke wijze, praktisch of theoretisch, met mensenhandel bezig is.

Referenties

PROJECTGROEP EMERGO (2011). *De gezamenlijke aanpak van de zware (georganiseerde) misdaad in het hart van Amsterdam: Achtergronden, ontwikkelingen en perspectieven*. Amsterdam: Boom.

VERMEULEN, G. (2005). “Matroesjka’s: 10 jaar later. Repressie en controle als speerpunten van het vernieuwde mensenhandelbeleid?”, *Panopticon*, 2, 1-10.